

VÖRÖS VIVIEN IZABELLA

A javítóintézeti neveltek jogairól

Bevezetés

Jelen tanulmány megpróbálja részletesen bemutatni az olvasó számára, hogy a javítóintézetben élő fiatalokat milyen típusú jogok illetik meg. A büntetőfelelősségrevonás hatálya alatt álló személy, jelen esetben a javítóintézeti nevelt mindig valamilyen jogkorlátozás alatt áll.

Elsősorban az alapvető jogok korlátozásáról van szó, amelyeknek a törvényben és az ítéletben meghatározott mértékig el kell jutnia, de nem tovább, az esetleges visszaéléssel szemben is védelmet kell nyújtani. A büntetés-végrehajtási szervezet biztosítja, illetve elősegíti a fogvatartott fiatal jogainak gyakorlását. A szabadságelvonás tényéből adódóan vannak olyan jogok, amelyek csak a törvényben meghatározott korlátozásoknak megfelelően gyakorolhatók.

Az emberi jogok nagyon fontos szerepet kapnak. A javítóintézeti nevelés alatt álló jogai közül az átlagosnál nagyobb figyelmet szükséges fordítani a fiatalok családi és egyéb szociális kapcsolatainak megőrzését garantáló jogok érvényesülésére. Továbbá a fogvatartott személyek tekintetében nagyon fontos az élethez és testi épséghez való jog, a tanulás, valamint az emberi méltóság garantálása.

Fogvatartotti jogokról emberi jogi követelmények tükrében

A fogvatartottak jogi helyzetével foglalkozó jogterület nagyon fontos szerepet tölt be az emberi jogok védelmét kiemelt helyen kezelő európai közösségben, ezért ilyen szerepet kell kapnia az ezt tartalmazó büntetés-végrehajtási jognak is. Az emberi jogok védelmének európai gyakorlatában sokszor kerül terítékre a büntetőeljárás alá vont személy jogi helyzete, valamint a vele való bánásmód. Az egységes ítélkezésnek köszönhetően olyan standardok alakultak ki, amelyek irányadóak minden, az emberi jogi egyezményben részes állam számára. Az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezmény, az Európai Emberi Jogi Bíróság a fogvatartottak alapjogainak védelméről meghozott ítéleteinek gyűjteménye, illetve a Kínzás és az embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok megelőzésére létrehozott Európai Bizottság (CPT) által a fogvatartottakkal való bánásmódról kiadott követelményei meghatározó szerepet játszottak a fejlődésben.

Az élethez és testi épséghez való jog garantálásán túlmenően az emberi méltóság problémája többnyire élesen jelentkezik a fogvatartott személyek tekintetében. A szabadságuktól megfosztott személyekkel szembeni bánásmód tökéletes mutatója annak, hogy

az adott állam mennyire tartja tiszteletben az emberi méltóságot a gyakorlatban. Rendkívül fontos, hogy a szabadságuktól megfosztott személyeket a fogva tartás ideje alatt mindvégig emberként kezeljék, emberi méltóságukat pedig semmilyen körülmények között sem sértsék meg.

Jogállamban a büntetőfelelősségre-vonás hatálya alatt álló személyt illetően is tiszteletben kell tartani az emberi méltóságot és mindazokat a jogokat, amelyeket a törvény, valamint a büntető ítélet nem korlátoz. Nem lehet hátrányosan megkülönböztetni a büntetőfelelősségre-vonás hatálya alá került személyeket nemzetiségi és etnikai hovatartozásuk, vallási vagy politikai meggyőződésük, származásuk, nemük, társadalmi, és vagyoni helyzetük szerint. A fogva tartás ideje alatt is tovább élnek a polgári jogok (jogképesség, cselekvőképesség, eljárási képesség, vagyonnal kapcsolatos döntési jogosultság), egyúttal mindazok a jogok, amelyek minden állampolgárt megilletnek. Az egyenlőségi jogok teljességének meg kell valósulnia. A szolidaritási jogoknak, az igazságszolgáltatáshoz kapcsolódó jogoknak, és a szabadságjogoknak is érvényesülnie kell.

Az egyes szankciók tartalma a világon mindenütt jogkorlátozás vagy jogvesztés; a büntetőfelelősségre-vonás hatálya alatt álló személy mindig valamilyen jogkorlátozás alatt áll. A büntetések közül a szabadságvesztés és az elzárás jár a legsúlyosabb jogkorlátozással, amely tanulmányok és empirikus kutatások középpontjában állt/áll. Fogva tartással jár az eljárásjogi kényszerintézkedések közül az őrizet, az előzetes letartóztatás, az ideiglenes kényszergyógykezelés; a büntetőjogi intézkedések közül pedig a kényszergyógykezelés és a javítóintézeti nevelés.

Alapvető jogok korlátozásáról van szó, amelyeknek a törvényben és az ítéletben meghatározott mértékig el kell jutnia, de nem tovább, az esetleges visszaéléssel szemben is védelmet kell nyújtani, amelyet a gazdag garanciarendszer hivatott elősegíteni. Az új törvényben is garanciális elemként fogalmazta meg a jogalkotó, hogy a büntetés-végrehajtási szervezet biztosítja, illetőleg elősegíti az elítélt jogainak gyakorlását. A szabadságelvonás tényéből adódóan vannak olyan jogok, amelyek csak a törvényben meghatározott korlátozásoknak megfelelően gyakorolhatók, és ugyancsak rendszerbe foglaltak a szünetelő jogok is az új törvényben.

Megtörtént a bv. szervezet jogainak és kötelezettségeinek meghatározása is az elítéltek jogi helyzetének végrehajtás-szempontrú megközelítése alapján. Jól sikerült az eddigi, a gyakorlatban már bevált szabályok jogszabályba történő átültetése, továbbvitele. A vallásgyakorlásra vonatkozó, eddigi rendeletben található rendelkezéseket a jogalkotó törvényi szintre emelte. Azok a személyek, akik nincsenek eltiltva választójoguktól, a szabadságvesztés-büntetés végrehajtása alatt is gyakorolhatják a közügyekben való részvételt. Az elzárásra ítélt jogai megegyeznek a szabadságvesztés fogház fokozatában büntetését töltő elítélt jogaival. Különbség ettől, hogy az elzárásra ítélt saját ruháját viselheti, csomagot hetente kaphat, havonta legalább két alkalommal fogadhat látogatót.

A javítóintézeti nevelés alatt álló jogai közül az átlagosnál nagyobb figyelmet szükséges fordítani a fiatalok családi és egyéb szociális kapcsolatainak megőrzését garantáló jogok érvényesülésére. Ez mondható el a kényszergyógykezelés alatt álló személy vonatkozásában is, ugyanakkor nagymértékben bővülnek a beteg kapcsolattartásának lehetőségei is. Továbbá nagy hangsúly helyeződik azokra a jogokra is, amelyek az egészségügyről szóló törvény alapján a betegeket általánosan is megilletik. Az őrizetre az előzetes letartóztatás szabályai irányadóak eltérő rendelkezés hiányában. Az előzetesen

letartóztatott jogai közül első, hogy a büntetőeljárási jogait gyakorolhatja, és részletesen kidolgozott a kapcsolattartási formák szabályozása.

A büntetés-végrehajtásban társadalmi realitásként kell kezelni az emberi jogokat. A büntetés-végrehajtás akkor tudja csak betölteni a szerepét napjaink Európájában, ha úgy tud hatékonyan működni, hogy megfelel a jogállamiság követelményének. Az integráció feltételezi a mind teljesebb konformitást az európai normákhoz és követelményekhez. A büntetés-végrehajtási jog művelése során a hazai igényekre és a nemzetközi elvárásokra is figyelemmel, szem előtt kell tartanunk, hogy a büntetőjog felelősségre-vonás – amelynek tartalma az állam által bírósági határozat és törvény alapján és szerint alkalmazott alapvető jogkorlátozás – a társadalomra legveszélyesebb normasértésekért történik, az emberek jogi életébe történő beavatkozás itt mutatkozik meg a legélesebben.

A büntetés-végrehajtási jog új, tudományos fogalmát mindezekre, valamint a tudományos eredményekre is figyelemmel a következőképpen fogalmazták meg: „A büntetés-végrehajtási jog az az önálló jogág, amely a büntetések, a büntetőjogi intézkedések, a szabadságkorlátozást is tartalmazó igazgatási szankciók végrehajtását, annak előkészítését, megkezdését és rendjét; a kapcsolódó járulékos feladatokat, a közreműködő szervek és személyek feladatait; a végrehajtás hatálya alatt álló személy jogi helyzetét (jogait és kötelességeit), a társadalomba való visszavezetésének, illetve beilleszkedésének módszereit, a jogok és kötelességek érvényesítésének módját (büntetés-végrehajtási eljárás) szabályozza, amelyet széleskörű jogállami biztosítérendszer (garancia) övez (ügyészi törvényességi felügyelet, bv. bírói hatáskör, bírósághoz és ombudsmanhoz fordulási jog, nemzetközi és társadalmi ellenőrzés).”¹³⁰

A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási rendszerét igen nagymértékben meghatározták különböző dokumentumok, amelyek az ENSZ és az Európa Tanács tárgykörében születtek meg. Ezen dokumentumok részben a gyermek- és fiatalkori bűnözés visszaszorítását szolgáló prevencióval (különböző stratégiákkal és programokkal), részben pedig a fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási rendszerének kialakításával foglalkoznak.

A gyermekek jogainak és érdekeinek minden társadalomban fokozott védelmet kell biztosítani, amely azon a felismerésen alapul, hogy intenzív figyelem szükséges a felnövekvő nemzedék fejlődéséhez. A 20. században kezdtek el a gyermekek jogaival foglalkozni a nemzetközi dokumentumokban is, ekkor vált hangsúlyossá ez a figyelem. A dokumentumokat megnézve elsők között szerepelt a Polgári és Politikai Jogok-, illetve a Gazdasági, Szociális és Kulturális Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya.

A kiskorúak büntetőjogának megreformálására elsősorban az ENSZ tevékenysége gyakorolt jókora hatást, amely 1980 óta (a Caracasban megrendezésre kerülő, VI. Bűnmegelőzési Kongresszus ideje óta) nagyfokú figyelmet fordít a fiatalkorúakra. A Pekingi Szabályokat 1985-ben fogadta el az ENSZ. Ez az okmány foglalja össze az ENSZ addigi bűnmegelőzési elveit, továbbá átfogja a fiatalkorúak bűnözésével összefüggő, valamint azt befolyásoló társadalmi jelenségeket, illetve rögzíti a fiatalkorúakkal szembeni tisztességes elbánás követelményét is. 1988-ban létrehozták a fiatalkorú bűnözés megelőzéséhez kapcsolódó Rijadi Irányelveket (ENSZ irányelvek), és a szabadságvesztésüket töltő fiatalok védelmét szolgáló garanciális előírások.

¹³⁰ Vörös Vivien Izabella (2016): Javítható-e a javító? Szeged, Szegedi Tudományegyetem, Juhász Gyula Pedagógusképző Kar, Kisebbségpolitika MA II. évfolyam, kari Tudományos Diákköri Konferencia dolgozat.

Az 1989-es ENSZ Egyezmény foglalja össze azokat a jogokat, amelyek általánosan megilletik a gyermekeket, viszont ennek csak néhány cikke tartalmaz a bűnelkövető gyermekekre vonatkozó előírást. Ennek előzményei az 1924-ben létrehozott Genfi Nyilatkozat és az 1959-ben elfogadott Gyermekek Jogairól szóló Nyilatkozat. A Genfi Nyilatkozat a gyermekek jogairól szóló, ellenben nem kötelező szabálygyűjteményként fogható fel. Ezek a nyilatkozatok előtérbe helyezték a gyermekek számára nyújtandó kivételes védelem szükségességét. Kizárták a gyermekekkel szembeni kínzást, kegyetlen, embertelen, megalázó büntetéseket, emellett a szabadságuktól való önkényes megfosztásukat, továbbá kimondták, hogy a szabadságvesztés, csak legvégső esetben alkalmazandó (ultima ratio).

Az ENSZ mellett az Európa Tanács is figyelemmel kíséri a tagállamok fiatalokkal kapcsolatos kriminálpolitikájának alakulását. Az első jelentés 1960-ban készült a fiatalok bűnözés helyzetéről. Ebben a jelentésben az Európai Büntetőjogi Bizottság már jelezte azt az álláspontját, hogy a fiatalok büntetőjogi felelősségre vonása folyamán a megelőzésre és a reszocializációra kell törekedni.

Az Európa Tanács a kilencvenes években három kérdéskörrel kapcsolatban kezdeményezett együttműködést. A 10. Kriminológiai Kollokvium (1991, Strasbourg) álláspontja szerint a fiatal felnőttek bűnözési aktivitása és életkori sajátosságai speciális szabályozást igényelnek. 1991-ben megszületett a bűncselekmények gyermek áldozatainak védelmében kidolgozott akcióprogram. Szakértői bizottság kiküldésére is sor került, amelynek feladata a fiatalok bűnözés megelőzését biztosító eszközzrendszer kutatása volt. A 2004-ben megrendezésre került pekingi konferencián a Nemzetközi Büntetőjogi Társaság (AIDP) a kiskorúak büntetőjogi felelősségével foglalkozott, szem előtt tartva a fiatalok különleges védelmét. A kiskorúakkal szemben speciális szabályok kidolgozására van szükség. Jogaik védelmét úgy kell megoldani, hogy egyben az áldozatok érdekeire is tekintettel legyenek.

„A javítóintézeti nevelés az egyetlen olyan szabadságelvonással járó intézkedés, amely csak fiatalokkal szemben alkalmazható.”¹³¹ A bíróság a súlyosító és enyhítő körülmények együttes értékelése, a fiatalok személyi, családi körülményeinek megvizsgálása, gondozójának vallomása, elkövetést követően, valamint az eljárás ideje alatt tanúsított magatartása alapján dönti el, hogy az adott esetben elegendő-e szabadságelvonással nem járó intézkedés alkalmazása, vagy szükséges a szabadságelvonással járó büntetés (fiatalok börtöne, illetve fogháza, és a javítóintézeti nevelés elrendelése) kiszabása.

A körülmények figyelembevételével javítóintézeti nevelését azon fiatalok bűnelkövetőnek rendelik el, aki a büntethetőségi korhatárhoz közelebb eső életkor mellett követ el súlyosabb megítélésű bűncselekményt, vagy kisebb súlyú bűncselekmények halmazát követi el.¹³²

Hazánkban a következő javítóintézetek működnek: az Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézete, az Emberi Erőforrások Minisztériuma Aszódi Javítóintézete, az Emberi Erőforrások Minisztériuma Rákospalotai Javítóintézet és Központi

¹³¹ Mészáros Dóra (2014): *Fiatalok bűnelkövetők megítélése a büntető igazságszolgáltatásban, különös tekintettel a javítóintézeti nevelésre*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar. p. 7-11.

¹³² Dr. Lénárd Krisztina – Rácz Andrea (2003): *A javítóintézeti nevelés, mint támogató intézmény dezintegrációs hatásai*. Rubeus Egyesület. Letöltés helye és ideje: http://rubeus.hu/wp-content/uploads/2013/09/21799_summary_javkut1.pdf 2017. 03.20.

Speciális Gyermekotthon, az Emberi Erőforrások Minisztériuma Debreceni Javítóintézete, valamint az Emberi Erőforrások Minisztériuma Debreceni Javítóintézet Nagykanizsai Telephelye. Az Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézetének az Alapító Okirat szerint az alaptevékenysége: a bíróságok által előzetes letartóztatásba helyezett fiatalok számára javítóintézeti ellátás és nevelés biztosítása. Az Emberi Erőforrások Minisztériuma Aszódi Javítóintézete, ez volt az első magyarországi javítóintézet, fiúk számára javítóintézeti ellátást biztosít. Az Emberi Erőforrások Minisztériuma Rákospalotai Javítóintézet és Központi Speciális Gyermekotthon, lányok számára javítóintézeti, utógondozói, illetve gyermekotthoni ellátást biztosít. Az Emberi Erőforrások Minisztériuma Debreceni Javítóintézetének az alaptevékenysége: a bíróságok által előzetes letartóztatásba helyezett fiatalok számára javítóintézeti és utógondozói ellátást biztosítása. Az Emberi Erőforrások Minisztériuma Debreceni Javítóintézet Nagykanizsai Telephelye előzetes letartóztatás és javítóintézeti nevelés végrehajtását biztosító intézmény.¹³³ Mindezt az 1/2015. (I. 14.) EMMI rendelet foglalja magába.¹³⁴

Ezen intézkedés célja a sikeres nevelés, oktatás és a többségi társadalomba történő be-, illetve visszailleszkedés elősegítése. Ennek eléréséhez törekedni kell a beilleszkedési zavarok enyhítésére, a pszichés állapot rendezésére, az iskolázottság és a szakmai képzettség fejlesztésére, az erkölcsi normák elfogadtatására, továbbá az egészséges életmódra való felkészítésre. A nevelés folyamán nagyon sokat foglalkoznak az alkohol és a kábítószer veszélyeivel, valamint a szexuális élet problémáival. A nevelő egyéni nevelési tervet készít a fiatalok számára. A javítóintézeti nevelésbe bekerült fiatalok általában messze le vannak maradva az életkorukhoz mérten elvárható szellemi és erkölcsi fejlettségtől. Az intézkedés célja végső soron, hogy a fenti eszközök felhasználásával a bekerült fiatalokat felzárkóztassák, és az ott töltött idő alatt olyan tudással ruházzák fel, amely segítségével az intézetből kikerülve az életben helyt tudnak állni.

A javítóintézeti nevelésre vonatkozó szabályokat a Bv. tv. határozza meg.¹³⁵ A hatályos büntetés-végrehajtási jog magába foglalja valamennyi, a büntető törvénykönyvben meghatározott büntetés és intézkedés végrehajtásának szabályait. Ennek megfelelően szabályozza a főbüntetések, a mellékbüntetés, az intézkedések végrehajtását, a bv. intézetből szabadultak utógondozását, illetve a személyes szabadsággal kapcsolatos büntető eljárásjogi rendelkezések végrehajtását, továbbá a büntetőfelelősségre vonáson kívül eső jogkorlátozások megvalósítását.

A büntetések és intézkedések végrehajtása a büntetőjogi felelősségre vonás utolsó, befejező szakasza, amely egyrészt a jogszabályban arra feljogosított állami szervek tevékenységét, másrészt pedig az elítéltek ennek megfelelő magatartását feltételezi. Ennek folyamán a végrehajtásra feljogosított állami szervek és az elítéltek között meghatározott

¹³³ Vörös Vivien Izabella (2016): Javítható-e a javító? Szeged, Szegedi Tudományegyetem, Juhász Gyula Pedagógusképző Kar, Kisebbségpolitika MA II. évfolyam, kari Tudományos Diákköri Konferencia dolgozat.

¹³⁴ 1/2015. (I. 14.) EMMI rendelet a javítóintézetek rendtartásáról. Wolters Kluwer. Letöltés helye és ideje: [http://net.jogtar.hu/jr/gen/getdoc2.cgi?dbnum=1&docid=A1500001.EMM&cel=P\(28\)B\(1\)2017.03.20.](http://net.jogtar.hu/jr/gen/getdoc2.cgi?dbnum=1&docid=A1500001.EMM&cel=P(28)B(1)2017.03.20.)

¹³⁵ Mészáros Dóra (2014): Fiatalok bűnelkövetők megítélése a büntető igazságszolgáltatásban, különös tekintettel a javítóintézeti nevelésre. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar

társadalmi viszonyok keletkeznek; ezek jogi szabályozása nélkülözhetetlen egyfelől a büntetések és intézkedések eredményessége, másfelől pedig az állampolgári jogok védelme szempontjából. Ennek a jogi szabályozásnak az eredményeként valósult meg a büntetés-végrehajtási jog.

A büntetés-végrehajtási jog általános szabályai

A Büntetés-végrehajtási törvény általános szabályai körébe azokat az alapvető értékeket sorolja, amelyek a büntetés-végrehajtás egész folyamatát szabályozzák, és amelyeknek valamennyi végrehajtó intézmény vonatkozásában érvényesülniük kell.

A büntetés-végrehajtás feladata és célja (Bv. tv. 1. §.)

A Bv. tv. alaprendelkezése szerint „a büntetés-végrehajtás feladata a büntetési célok érvényesítése a büntetés, illetve az intézkedés végrehajtásán keresztül, azzal a célkitűzéssel, hogy a végrehajtás során az egyéniesítés szempontjait biztosítani kell annak érdekében, hogy az megfelelően szolgálja az egyéni megelőzési célok elérését. A büntetések és az intézkedések végrehajtásának rendjét úgy kell kialakítani, hogy az

- a) a büntetésben és az intézkedésben megnyilvánuló joghátrányon, illetve a megelőzést szolgáló rendelkezések érvényesítésén túl elősegítse az elítélt társadalmi beilleszkedését és a jogkövető magatartás kialakulását,
- b) a fiatalkorúak tekintetében a gyermekek jogainak érvényesülését is szolgálja,
- c) a kényszergyógykezelés esetén a társadalom védelmén túl, a kényszergyógykezelt számára megfelelő kezelést és gondozást biztosítson.”

A büntetés-végrehajtási törvény a Btk. büntetési céljaira utalva határozza meg a büntetés-végrehajtás feladatát, amely részben a társadalmi, részben pedig az egyéni megelőzést szolgálja. A törvény célként a fiatal bűnelkövető magatartásának, társadalomba való beilleszkedésének elősegítését határozza meg, amely eléréséhez a joghátrány és egyéb, pozitív hatások érvényesítése szükséges. A törvény az általánosan követendő cél mellett két, sérülékeny csoportra hívja fel a figyelmet, a fiatalkorúakra és a kóros elmeállapotú betegekre, akikkel szemben az alkalmazott intézkedés speciális célját is megjelöli.¹³⁶

A fogvatartott büntetés-végrehajtási jogviszonyából eredő jogai

A büntetés-végrehajtási törvény tételesen felsorolja mindazokat a jogosultságokat, amelyek a javítóintézetben résztvevő fiatalkorút, mint a büntetés-végrehajtási jogviszony alanyát megilletik. Eszerint a fiatalkorú jogosult a következő jogosultságokra:

- a megfelelő elhelyezésre, ételmezésre, egészségügyi ellátásra, ruházati ellátásra;

¹³⁶ Tansegédlet a büntetés-végrehajtási jog tanulmányozásához. p. 4. 9. Letöltés helye és ideje:

<https://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwi6xPmH-IrSAhWrNJoKHa6FD-YQFggeMAE&url=http%3A%2F%2Fjogikar.uni-miskolc.hu%2Fdownload.php%3FfileName%3D%2FprojectSetup%2Ffiles%2Fbue%2Fbvjogjegyzet.pdf&usq=AFQjCNEvKrfJpB61pI8CiV6WHc4aISyTuw&bvm=bv.146786187,d.bGg> 2017. 03.20.

- a hozzátartozóival, illetve a külön engedélyezett személyekkel, szervekkel való szabályozott kapcsolattartásra;
- a baleseti ellátásra és baleseti egészségügyi szolgáltatásra;
- a pihenésre és a szabadidőre;
- a testi- és szellemi állapotának fenntartására és fejlesztésére (szabad levegőn tartózkodás, önképzés, sajtótermékek megrendelése, tanuláshoz külön szabályok szerint);
- a közérdekű bejelentés, panasz, kérelem és jognyilatkozat előterjesztésére;
- jogorvoslat igénybevétele;
- a rendelkezésére álló pénzüsszegeből havonta meghatározott összeget személyes szükségleteire fordítani, vagy azzal egyéb módon rendelkezni;
- a számára okozott kár megtérítéséhez;
- nők, fiatalok és fogyatékkal élők a sajátos élethelyzetükhöz igazodó végrehajtásra;
- szabályozott keretek között saját ruha viselésére és használati tárgyak tartására;
- külön jogszabályban rögzített rendszeres pénzellátásának meghatalmazottjához vagy bv. intézethez történő folyósítására;
- a szabadulása utáni visszailleszkedéshez szükséges segítségadásra;
- valamennyi reintegrációs programon való részvételre;
- a fogvatartotti fórumokon való véleménynyilvánításra;
- igazoltan súlyos beteg közeli hozzátartozója meglátogatására és annak temetésén való részvételre, illetve a kegyelet 30 napon belüli lerovására;
- szabályozott keretek között sajtó és média nyilatkozatot tehet;
- vallását gyakorolhatja;
- irat betekintési joga van a rá vonatkozó dokumentumokba;
- megilletik a terhes nőre, és a születendő gyermekre vonatkozó jogok;
- végül megilleti a választójog.

Az előbb említett büntetés-végrehajtási jogok a következőképpen csoportosíthatók:

- ellátási (az elhelyezéshez, ételmezéshez, ruházathoz, egészségügyi ellátáshoz, a már megállapított nyugellátáshoz és baleseti ellátáshoz való jog);
- kapcsolattartási (levelezés, látogatás, csomagküldés és fogadás, távbeszélő használata, kapcsolat a munkáltatóval, karitatív szervezet tagjával, pártfógóval);
- újrafoglalmazott, a büntetés-végrehajtási jogviszony sajátos körülményei között érvényesülő alapvető jogok (vallásszabadsághoz való jog, művelődéshez való jog, munkához való jog, stb.)

A büntetés-végrehajtási törvény a fogvatartott néhány jogát a korábban részletesen szabályozza, amelyek közül kiemelhető a véleménynyilvánításhoz és a vallásgyakorláshoz való jog, az irat betekintési jog, a terhes nőre és a születendő gyermekére vonatkozó jog, az őt ért kár megtérítéséhez való jog, valamint a választójog.¹³⁷

¹³⁷ Tansegédlet a büntetés-végrehajtási jog tanulmányozásához. p. 4. 9. 38-39. Letöltés helye és ideje: <https://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwi6xPmH-IrSAhWrNJoKHa6FD->

A végrehajtási szabályok kimondják, hogy gondoskodni kell a fiatalkorú megfelelő elhelyezéséről, felügyeletéről, étellemezéséről, ruházatáról és egészségügyi ellátásáról. Biztosítani kell számára a korszerű oktatást és nevelést, a közösségi élet, a művelődés és a sportolás feltételeit. A végrehajtás során a fiúkat és a lányokat el kell különíteni egymástól, ugyanakkor nevelési szempontok szerint csoportok hozhatóak létre. Mivel a javítóintézeti nevelés alatt a fiatalkorú törvényes képviselőjének gondozási- és nevelési joga szünetel, így ezeket a jogokat az intézkedés ideje alatt az intézményvezető gyakorolja.

A fiatalkorú jogait és kötelezettségeit, a jutalmazást és a fegyelmi felelősségre vonás szabályait a fiatalkorú személyéhez kell igazítani. Ennek során tekintettel kell lenni a fiatalkorú életkorára, egészségi állapotára és szocializációs szintjére. Ezeket az intézet rendtartása határozza meg.

A fiatalkorút a javítóintézetbe érkezése után maximum egy hónapig befogadó csoportban helyezik el. Ez alatt felmérik a fiatal személyiségét, a neveltségi szintjét, az értelmi képességeit, valamint az egészségügyi állapotát. Ez a lépés azért szükséges, hogy a későbbiek során a számára legmegfelelőbb csoportba tudják elhelyezni.

Ezt követően a fiatal bekerül valamelyik csoportba vagy kisközösségbe, amelyben későbbi nevelése folytatódik. Minden csoport számára háló- és tanulószobákat, közös nappali szobát, vizesblokkot és a mindennapi élethez szükséges bútorokat és eszközöket kell biztosítani. További fontos előírás, hogy egy fiatalkorúra legalább 5 nm-nyi háló- és tanulószobának, egy csoportra legalább 30 nm közös nappali szobának kell jutnia. A csoportlétszám pedig legfeljebb 12 fő lehet. A fiatalkorú naponta ötszöri, az életkorának megfelelő étkezéséről kell gondoskodni. Minimum egy alkalommal pedig meleg ételt kell kapnia.

A munkafoglalkoztatásért a fiatalkorú díjazásra jogosult, ez nem lehet kevesebb a kötelező órabér 30 százalékánál, illetve a fiatalkorú kaphat zsebpénzt is, amelynek összegét a nevelő javaslatára az intézményvezető állapítja meg.

A kapcsolattartás szabályait a javítóintézeti rendtartás 48-50. § határozza meg (az előzetes fogva tartásban lévőkre viszont eltérő szabályokat határoz meg a rendelet 67. §-a). Az intézetnek biztosítania, továbbá szorgalmaznia is kell, hogy a fiatalkorú kapcsolattartása a hozzátartozójával megvalósuljon. A fiatalkorú egészséges fejlődéséhez szükséges, hogy a családi kapcsolatait ne hanyagolja el. Az intézet házirendje szerint a fiatalkorú kapcsolatot tarthat egyház, társadalmi szervezet, vagy alapítvány erre felhatalmazott képviselőjével, illetve azzal a magánszeméllyel, akit kérelme alapján az intézményvezető engedélyez. A javítóintézetnek biztosítania kell a védővel és a jogszabályok által – az emberi, állampolgári, és a nemzeti és kisebbségi jogok védelmére – feljogosított szervezet tagjával való kapcsolattartás lehetőségét.

A jutalmazás formája többféle lehet: nevelői, igazgatói dicséret, tárgyjutalom, egy korábban kiszabott fegyelmi büntetés elengedése vagy enyhítése, egyéni vagy csoportos, kulturális vagy sportprogram biztosítása, kimenő, eltávozás, szabadság engedélyezése. Ezeket egyéneknek és csoportoknak is adhatják.

A fegyelmi vétséget megvalósító fiatalkorúval szemben kiszabható fegyelmi büntetések a következők lehetnek: az igazgatói megrovás, egyes társas szórakozásokból

YQFggeMAE&url=http%3A%2F%2Fjogikar.uni-miskolc.hu%2Fdownload.php%3FfileName%3D%2FprojectSetup%2Ffiles%2Fbue%2Fbvjogjegyzet.pdf&usg=AFQjCNEvKrFJpB61pI8CiV6WHc4aISyTuw&bvm=bv.146786187,d.bGg 2017. 03.20.

meghatározott időre való kizárás, a kimenő, az eltávozás, a szabadság meghatározott időre való megvonása, valamint zárt jellegű intézeti részlegben való elhelyezés.

Az elbocsátás előkészítése folyamán az utógondozó személy érdeklődik a fiatalkorúról, annak magatartásáról, iskolai előmeneteléről, személyiségállapotáról, valamint továbbtanulásra, munkavégzésre való alkalmasságáról. Továbbá meghallgatja a fiatalkorút a jövőbeli terveiről. Az utógondozó felkeresi a fiatalkorú családját, a településen lévő gyermekjóléti szolgálatot, és a területileg illetékes pártfogó felügyelőt annak érdekében, hogy megismerje a fiatal számára az elbocsátást követően rendelkezésre álló lakhatási, munkavégzési vagy továbbtanulási lehetőségeket. Egyúttal tájékoztatást ad a fiatalkorú magatartásáról, iskolai eredményeiről, illetőleg kikerülést követő terveiről.

Az utógondozó előkészíti, megszervezi és segíti a fiatalkorú családjába való visszatérését, vagy amennyiben ez nem lehetséges, önálló életének megkezdését. Mindezt a gyermekjóléti szolgálat és a pártfogó felügyelő segítségével teszi. A családjába visszatérni nem tudó fiatal számára az utógondozó lakhatási lehetőséget keres. Az utógondozó felveszi a kapcsolatot a munkaügyi központtal a javítóintézeti ellátott munkába állítása vagy átképzése ügyében. Ha a fiatalkorú szeretné folytatni tanulmányait, akkor a pártfogó felkeresi azt az oktatási vagy szakképzési intézményt, amely biztosítani tudja a fiatal számára a továbbtanulás lehetőségét.¹³⁸

Büntetés-végrehajtási történelem

Az 1848/1849-es szabadságharc bukása után a németesítés jegyében 1852-ben vezették be hazánkban az osztrák büntetőtörvénykönyvet, amely 1861 közepéig volt érvényben. A büntetőtörvénykönyv külön szabályozta a fiatalkorú bűnelkövetőkkel szemben kiszabható büntetéseket, itt jelent meg először jogi szinten az életkor szerinti differenciálás. Így például 14-18 év közötti fiatalokra csak „könnyűvasat” lehetett alkalmazni, és bot helyett „csak” vessző ütést kaphattak. Ugyanez a törvény meghatározta, hogy 20 év alatt sem halálra, sem pedig életfogytig tartó börtönbüntetésre nem ítélték el senkit. Azonban ekkor még mindig nem volt szó arról, hogy a bűnelkövető fiatalok számára külön intézményeket állítsanak fel.

Az 1861. július 23-án megtartott Országbírói Értekezlet visszaállította a magyar joggyakorlatot, és megfogalmazódott az igény az egységes büntető törvénykönyv létrehozására, amelyet 1878. május 29-én hirdettek ki és 1878. évi V. törvénycikként iktattak törvénybe. 1880-ban lépett életbe, az új büntetőtörvénykönyv, amely Csemegi-kódex néven vált ismertté. A Csemegi-kódex az intézményt a jogkövetkezmények sorába. Ez a törvény rendelte el a fiatalkorú büntettek részére javítóintézetek felállítását, azonban az intézetek szervezetéről, felszereléséről, működéséről nem rendelkezett. Ugyanakkor azt is kimondta, hogy a 12 éven aluli gyermekeket semmiféle hatósági eljárás alá nem lehet vonni. A Csemegi-kódex a fiatalkorúság felső életkori határát a 16. életévben szabta meg.

Az 1908-ban megjelent Büntetőnovella a büntethetőség alsó határát megtartotta, eszerint „az ellen, aki a büntett vagy vétség elkövetésekor életének tizenkettedik évét meg nem haladta (gyermek), sem vád nem emelhető, sem bűnvádi eljárás nem indítható.” (Balogh,

¹³⁸ Mészáros Dóra (2014): *Fiatalkorú bűnelkövetők megítélése a büntető igazságszolgáltatásban, különös tekintettel a javítóintézeti nevelésre.* Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar. p. 11-12.

1909. 253. o.), ugyanakkor a felső határt 18 évben maximalizálta. Ezek a változások minden bizonnyal a 19. század végén kibontakozó gyermekközpontúsággal is kapcsolatba hozhatóak.

A gyermektanulmányozási mozgalom megjelenésével már nemcsak a jogi szempontok, hanem pszichológiai, pedagógiai szemléletmód is érzékelhető volt a kiskorú elkövetőkkel szembeni bánásmódnál.¹³⁹ A Büntetőnovella szakított a fiatalkorúakra vonatkozó klasszikus büntetési elvekkel, illetve a régi helyébe a célbüntetést, a fiatalkorúak megmentésére és nevelésére irányuló büntetési rendszert állította.¹⁴⁰

A gyermek- és fiatalkori bűnelkövetés problémaköre iránt az utóbbi évtizedekben egyre inkább erősödik mind a közszféra, mind pedig a szakmai körök érdeklődése. Jogászok (például Vaskuti András, Kerezsi Klára), szociológusok (például Herczog Mária és kollégái, Mészáros Mercédesz vezette kutatócsoport, Solt Ágnes), gyógypedagógusok, pszichopedagógusok (Volentics Anna, B. Aczél Anna, Szarka Attila) keresik a választ arra, hogyan is alakul a kiskorúak által elkövetett bűncselekmények aránya, milyen okok rejtőznek a jelenség mögött.

A bűnözés főként a fiatal felnőtt férfiak között fordul elő (és az utóbbi években fiatalodni látszik az elkövetők korösszetétele). Továbbá a bűnözés igen erősen koncentrálódik a legalacsonyabb iskolai végzettségű és a leginkább hátrányos helyzetű fiatalok között. A bűnözés közvetlen oka az egyéni életben fellépő nagymértékű stressz.

Feltételezhető, hogy az elmúlt évtizedek nagy és gyors társadalmi változásai eredményeképp megnövekedett a stresszhelyzetek gyakorisága és súlyossága.

Azok a személyek nem képesek a stresszhelyzeteket elviselni vagy megoldani, akiknek fiatalkori szocializációja valamilyen ok következtében sérülést szenvedett, és akiknek személyiségfejlődése ezért nem vezetett a felnőttkori stresszek elviselésére és megoldására képes erős személyiség kialakulásához. Elképzelhető, hogy a szocializációt megzavaró fiatalkori helyzetek (egyik szülő elvesztése, válás) következményeképp gyakoribbá váltak a mai magyar társadalomban. Erőszakosabbá válik a fiatalkori bűnözés, ha nincs jövő, ha nincs elérhető cél a fiatalabb generáció előtt. Ez így nem általában véve vonatkozik a fiatalkorú generációra, hanem csak azokat a csoportokat érinti, akiket hátrányos helyzetűként, szegényként, vagy szocializációs problémával küzdőkként aposztrofálhatunk.

Travis Hirschi négy társadalmi köteléket állapított meg. Ezek elősegítik a szocializációt és a konformitást: kötődés, elkötelezettség, részvétel és hit. Azt állította, hogy minél erősebbek ezek a kötelékek, annál kisebb a bűnelkövetés valószínűsége.

Az első kötelék a kötődés, amely három formát ölthet: kötődés a szülőkhöz, az iskolához és a kortársakhoz. Szerinte azok a fiatalok, akik komolyan kötődnek legalább az egyik szülőhöz, óvakodnak a bűnelkövetéstől, mivel egy ilyen cselekmény veszélyeztetheti ezt a kapcsolatot. Így a szülő és a gyermek közötti érzelmi kötelék elsődleges elrettentő tényező a bűnelkövetés tekintetében. Ereje a szülő és a gyermek közötti együttműködés mélységétől és minőségétől függ. A gyenge iskolai teljesítményt a bűnelkövetéssel kap-

¹³⁹ Vörös Vivien Izabella (2016): Javítható-e a javító? Szeged, Szegedi Tudományegyetem, Juhász Gyula Pedagógusképző Kar, Kisebbségpolitika MA II. évfolyam, kari Tudományos Diákköri Konferencia dolgozat.

¹⁴⁰ Sós Inez (2006): A javítóintézeti nevelés. Szeged, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Tudományos Diákköri Szemle. Letöltés helye és ideje: http://www.aszod-afi.hu/pdf/a_javitointezeti_neveles.pdf 2017. 03.20.

csolta össze. Hirschi úgy gondolta, hogy a szülőkhöz és az iskolához való kötődés pedig háttérbe szorítja a kortársakkal kialakított kapcsolatokat.

A kötelek második csoportját a konvencionális cselekvésmódok iránti elkötelezettség, valamint ezek vállalása alkotja. A harmadik kötelek a részvétel, az olyan tevékenységekkel való foglalkozás, amelyek a társadalom érdekeit mozdítják elő. Ez inkább a tanulással összefüggő tevékenységekből származik. A negyedik kötelek pedig a hit, amely a társadalom értékrendjének elfogadását jelenti.

A témával foglalkozó különböző tudományterületek között – meglepő és elgondolkodtató módon – kevéssé jelent meg a neveléstudomány, holott a kriminalizálódás folyamatában a szocializációs színtereknek (család, iskola, kortárskapcsolatok) alapján véve meghatározó szerepük van. A téma pedagógiai feldolgozását nemcsak a kriminalizálódáshoz vezető okok miatt tartják fontosnak, hanem azért is, mert egyrészt a gyermekvédelmi és/vagy jogi rendszer által kiszabott intézkedésekben (például pártfogói felügyelet vagy javítóintézeti nevelés) a pedagógiai szempontok alapvetőek, másrészt a gyermekvédelmi és/vagy büntetőjogi intézkedést követő életút alakulásában a pedagógustársadalomnak is szerepe van.

A témában található szakirodalmat áttekintve megállapítható, hogy a javítóintézetekkel kapcsolatban viszonylag kevés kutatást végeztek hazánkban. B. Aczél Anna és Darvas Ágnes végzett vizsgálatot a zárt és részben zárt intézetek reszocializációs tevékenységéről. A 90-es években Volentics Annának köszönhető, hogy a javító- és nevelőintézetben élő gyermekeket és életüket jobban megismerhette a szakma. Az általa megfogalmazott kutatási eredmények felhívták a figyelmet arra, hogy mennyire fontos a gyermek- és ifjúságvédelemben a szemléletváltozás.

A bíróság többnyire akkor alkalmazott javító nevelést, ha a fiatal környezetében züllésnek volt kitéve. Az intézkedés határozatlan időtartamú volt, minimum egy évet az intézetben kellett tölteni. A későbbiekben látható, hogy ennél az intézkedésnél a büntetés-végrehajtás és a pedagógia szempontjai közösen érvényesültek.

„Javítóintézeti nevelést a bíróság akkor rendel el, ha a fiatalkorú eredményes nevelése érdekében intézeti elhelyezése szükséges. A javítóintézeti nevelés tartama egy évtől három évig terjedhet. A bíróság azt, aki a javítóintézetben legalább egy évet eltöltött, ideiglenesen elbocsátja az intézetből, ha a kiszabott javítóintézeti nevelés felét már letöltötte és alaposan feltehető, hogy az intézkedés célja további javítóintézeti nevelés nélkül is elérhető. Az ideiglenes elbocsátás tartama azonos a javítóintézeti nevelés hátralévő részével, de legalább egy év. ... Azt, aki a tizenkilencedik életévét betöltötte, a javítóintézetből el kell bocsátani” (1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről 118.§) – olvashatjuk a Büntetőtörvénykönyv 118. paragrafusában. Ez a rövid leírás már érezteti azt a kettősséget, helykeresést, amely a javítóintézeteket kezdettől fogva jellemzi: az idekerülő gyermekek arra „ítéltettek, hogy megnevelődjenek”, nem véletlenül nevezi Volentics Anna és Szarka Attila a javítóintézeteket Janus arcú intézményeknek.

A bíró munkáját segítő pártfogói intézményt bevezették. A pártfogó felügyelőnek több feladata is volt: egyrészt környezettanulmányával segítette a bírót döntésének meghozatalában, másrészt a büntetés kiszabása után követte a fiatal életét, kiszabadulását követően segítette a társadalomba való visszailleszkedését. Viszont ezekre a feladatokra nem képezték ki a pártfogókat, ez a leterheltségen, a rosszul fizetettségen, a tisztázatlan kompetenciahatárokon kívül további komoly problémát jelenthetett munkájuk elvégzésében. Az állami pártfogó tisztviselők mellett meg kell említeni a jótékonyági szervezetek

munkáját, az úgynevezett patronázs szervezeteket (például az Országos Gyermekvédő Liga, vagy a Szociális Misszió-Társulat), akik tevékenységüket ingyenesen végezték. Ellenben az első világháború után jelentős részük felbomlott, és csak az 1933-ban 33 taggal megalakult Patronázs Szövetségek Magyar Egyesülete lendítette fel a büntetés-végrehajtás zárt intézményeiből kiszabadulók életútjának igazgatását. 1945 után is végezték ezt a munkát, nagyon jól érzékelhető volt túlzott leterheltségük. Az 1960-as évektől a pártfogóknak nagyon sok munkájuk volt több területen: a büntetőeljárás első szakaszában és a javítóintézetekből kikerült növendékekkel is.

1978-ig a javítóintézetekbe nemcsak a bíróság által ideítélt gyermekek kerültek be, hanem foglalkoztak fiatalokkal is (az apák, anyák kérésére és a gyámhivatal beleegyezésével). Az intézetbe bekerülő gyermeket az orvosi vizsgálat után lefénnyképezték, általános tisztogatásnak vetették alá és megkapták az intézeti egyenruhát. Majd az elkülönített részbe került a növendék, ahol megfigyelték azt, hogy melyik nevelő vagy családfő (Aszódon nevezték így) csoportjába kerüljön. Kezdetben még nem törekedtek a csoportok alakításánál a pedagógiai és pszichológiai szempontok érvényesítésére, azonban a gyermektanulmányozási mozgalom hatására életkor, magatartás jellege alapján osztották be a fiatalokat csoportokba. A két világháború között, de inkább 1945 után a csoportbontás legfontosabb álláspontja az intézetben végzett munka jellege lett.

A pedagógia és büntetés-végrehajtás

Vizsgáljuk meg a zárt intézetekben folyó nevelés elméleti alapjait, és a javítóintézeti nevelés jelenlegi helyzetét, továbbá olyan kérdésköröket, amelyek kihívásként jelennek meg a javítóintézeti neveléssel kapcsolatban. A zárt intézeti nevelés pedagógiai megközelítésének elméleti megfogalmazásában *Volentics Anna* (*Volentics*, 1996) és *Ruzsonyi Péter* (*Ruzsonyi*, 2003) játszott fontos szerepet. Mind a ketten a szükségletek rendszeréből indultak ki. *Volentics Anna* reszocializációs modelljét a szükségletorientált probléma-kezelő modell alapján fogalmazta meg, amely a következőkből áll:

- a) Mentálhigiénés szükséglet
- b) Szociális jellegű szükséglet
- c) Egészségügyi ellátás szükséglete
- d) Nevelési-oktatási szükséglet

A zárt intézeti nevelésnek – amelyet *Volentics* reszocializációnak nevez – e szükségletek kialakítására, sérüléseinek korrekciójára kell irányulnia. Ha megnézzük a javítóintézetek pedagógiai koncepcióit, akkor jól láthatóvá válik az erre való törekvési szándék.

A *mentálhigiénés szükségletek* kielégítése érdekében az aszódi javítóintézetben például pszichopedagógiai és művészetterápiás foglalkozásokat szerveznek, amíg Rákospalotán a növendékek – és felnőttek – pszichés gondozására fordítanak több figyelmet. A *szociális jellegű szükségletek* megléte a pedagógiai koncepcióban arra utal, hogy a fiatalok bűnelkövetőre úgy tekintenek, mint aki a társadalom része, akit vissza vagy be kell illeszteni a társadalomba, és az ehhez szükséges ismeretet, képességet el kell sajátítania. A szociális jellegű szükségletek mentén nemcsak a tágabb társadalmi közegre szükséges gondolni, hanem a szűkebb, a családi környezetre is. Mindegyik javítóintézet igyekszik némi családgondozásra, a fiatalok családi kapcsolatainak rendezésére. Az *egészségügyi szükségletekkel* kapcsolatban az intézetek általában alapellátásra rendezkedtek be. Amennyiben a fiatalnak speciális orvosi ellátásra van szüksége, akkor az intézetek biztosítják számára az ehhez való hozzájutást. Az intézetek pedagógiai tervezetében az egész-

zségügyi szükségletekre való reagálás is helyet kapott az egészséges életmódra nevelésen belül: a sportolásra, a mozgásra és a rendszeres étkezésre való nevelést, valamint az élvezeti szerek fogyasztásának csökkentését alapvető feladatuknak tartják az intézetek. A *nevelési-oktatási szükséglet* kielégítése egyértelműen látható az intézmények rendszerében. Az intézeteken belül az alapfokú oktatás, illetve a szakképzés kap kiemelt szerepet. Ezt az is igazolja, hogy a legfőbb célok egyik részeként fogalmazták meg azt, hogy a fiatalok a lehető legmagasabb iskolai végzettségig, esetleg valamilyen szakma elsajátításáig szükséges eljuttatni.

A *Volentics Anna* által megfogalmazott koncepció főként pszichológiai megvalósíthatóságu, amíg a *Ruzsonyi Péter* által képviselt, inkább nevelésméleti alapokon nyugszik. *Ruzsonyi* véleménye szerint a korrekciós nevelés során a kognitív és a szociális képességek egymással összehangolt fejlesztésének elsődlegességét kell megteremteni. Jól látható, hogy továbbmegy a szükségletek fogalmán, mi több a kompetenciaalapú pedagógiai szemléletmódot érvényesíti. Ennek alapján a zárt intézeti korrekciós pedagógia preferált nevelési részterületei közé sorolta a kognitív-szociális kompetenciából kiindulva a konfliktuskezelést és a praktikus életismeretek elsajátítását. Mindezek mellett alapvető fontosságúnak tartja a következő nevelési részterületeket:

- a) Szokások kialakítása
- b) Példakép-eszménykép formálása
- c) Egészséges életmód szükségleteinek kialakítása
- d) Biztonság-elfogadás szükségletének kialakítása
- e) Készségek fejlesztése
- f) Ismeretek közvetítése

Habár első pillanatra ez a koncepció elvontnak tűnhet, de a gyakorlat számára is átgondolandó területekre hívja fel a figyelmet (például kritikai gondolkodás fejlesztése, logikus okfejtés és vitakészség kialakítása, az „áldozat/sértett helyzetének tudatosítása” program, az ősi kultúra értékeinek megőrzése program, amely a multikulturális nevelés szükségességére utal). *Ruzsonyi Péter* munkásságának egyik legnagyobb értékékként az fogalmazható meg, hogy a pedagógiai alternatívák (például multikulturalizmus, személyiségközpontú pedagógia) elemeit beépíti abba a hangsúlyozottan irányított nevelési koncepcióba, amelyet a zárt intézeti korrekciós nevelés képvisel. A gyakorlatban vizsgálva az intézetek munkáját, jól látható számos elem (például a konfliktuskezelés prioritása vagy a multikulturalizmusra való törekvés – erre kiváló példa a Rákospalotai Javítóintézetben zajló roma napok), azonban ezek tudatosítása eddig még váratott magára. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a javítóintézeti nevelés gyakorlatában nem történt jelentős változás az elmúlt évtizedekben.

Az 1980-as évek közepétől az intézetek pedagógiai munkájában egyre inkább érzékelhetővé váltak az általános pedagógiában is végbement változások: a gyermekjogok érvényesülése, a tervezés szabadsága, a módszertani megújulás, a terápiás légkör fontossága, a humanista szemléletmód a gyermekek nevelésében. Az intézetek próbálnak választ adni a gyermekkor átalakulásával párhuzamosan megjelenő nehézségekre (például elmagányosodott fiatalok, a kábítószer problémája, az értékek elbizonytalanodása). A nevelési módszerek átalakulására is sor került, az intézetek mindennapjaiban egyre határozottabban érvényesülnek a terápiás programok, az egyéni fejlesztésre, korrekcióra irányuló módszerek, ami mindenféleképp arra utal, hogy ezekben az intézményekben is van lehetőség a szakmai innovációra. Jól láthatóak a jogi szemléletmód változásai is. Ez nem-

csak a módszerek tekintetében fontos, azaz például a konfliktus-megoldási stratégiák alkalmazásában, hanem ennél több dolgot is sugalmaz: nem a megtorlás került közép-pontba, hanem az, hogy az elkövető tisztában legyen az általa elkövetett tett következményével, rájöjjön arra, hogy felelősséggel tartozik a cselekményért, és annak helyreállításán gondolkodjon. Ne egy külső „kényszer” hatására történjék meg a bocsánatkérés, a tett átgondolása, hanem belülről. Ez már azt a pedagógiai szemléletmódot hordozza, hogy a fiatalok bünelkövetőt nem lehet „kívülről megjavítani”, hanem ő is a nevelési folyamat részese, alakítója. Ez a nézet jól összekapcsolható az új szociológiai gyermekfelfogással. Idézet a rákospalotai javítóintézet pedagógiai programjából: „A javítóintézeti nevelés célja: Növendégeink egyéni és kis csoportos fejlesztése, korrekciós nevelése, kriminalizálódásuk csökkentése, társadalmi beilleszkedési zavarainak megszüntetése, oldása, oktatása, munkafoglalkoztatása, szakmai, tanfolyami képzése, személyiségállapotuk figyelembe vételével a társadalomba történő visszairányítása, igény és lehetőség szerinti utógondozása, kulturális szintjének emelése.”

A 21. század elejére jól láthatóvá vált az a folyamat, hogy a javítóintézetben folyó nevelés célja nem a büntetés és a megtorlás – még ha a fiatal annak is érzi – , hanem a nevelés, a szocializáció kell, hogy legyen, amely alatt igyekeznek a nevelés a család, iskolai szocializáció zavarainak reflektálására; választási lehetőséget kínál az értékek között, ugyanakkor törekszik az értékek közötti különbség megmutatására is.

A nevelők elmondásai alapján pozitívként élnek meg a fiatalok, hogy ezekben az „újkori” intézetekben lényegesen több lehetőségük van a tanulásra, szakmát tanulhatnak. Ezek a későbbi társadalomba való beilleszkedésüket is elősegíthetik. Számomra az interjúkészítés folyamán megválaszolatlan kérdésként jelent meg, hogy mennyire gondolják ők ezt komolyan. Tényleg belső motivációról van-e szó, vagy inkább azért emelik ki értéként a tanulást, a szakmát, mert tudják, hogy az intézetben tanúsított megfelelő magatartás, teljesítmény is szempontként jelenik meg a büntetés-végrehajtási bíró intézkedésében az ideiglenes szabadlábra helyezés mérlegelésekor.¹⁴¹

Összegzés

A javítóintézeti nevelésre vonatkozó szabályokat a büntetés-végrehajtási törvény határozza meg. A kiskorúakkal szemben speciális szabályok kidolgozására van szükség. A fiatalok jogainak védelmét aszerint kell megoldani, hogy egyben az áldozatok érdekeire is tekintettel legyenek. Jól látható, hogy nem fosztják meg őket teljes mértékben a jogaiktól.

Rendkívül fontos, hogy a szabadságuktól megfosztott személyeket a fogva tartás ideje alatt mindvégig emberként kezeljék, emberi méltóságukat pedig semmilyen körülmények között sem sértsék meg. Valamint az állampolgári jogaik ne sérüljenek meg. A büntetés-végrehajtási törvény a javítóintézeti nevelés alatt álló növendék néhány jogát viszont a korábbinál részletesebben szabályozza, ilyenek például a véleménynyilvánításhoz és a vallásgyakorláshoz való jog.

¹⁴¹ Vörös Vivien Izabella (2016): Javítható-e a javító? Szeged, Szegedi Tudományegyetem, Juhász Gyula Pedagógusképző Kar, Kisebbségpolitika MA II. évfolyam, kari Tudományos Diákköri Konferencia dolgozat.

A jogi kérdéskör tárgyalásához elengedhetetlen tartottam a büntetés-végrehajtás történelmének viszonylag rövid, tömör bemutatását, illetve a jogi dokumentumok összefoglalását. Továbbá fontos volt a javítóintézetek pedagógiájáról is írni. Hiszen egy ilyen intézetben nemcsak a fiatal büntetésének letöltése fontos, hanem az is, hogy a kikerülést követően egy jobb ember távozzon az intézet falai közül. Ehhez pedig szükséges a pedagógia: a nevelés és a tanulás folyamata.

Felhasznált irodalom

Könyvek:

MÉSZÁROS DÓRA (2014): *Fiatalkorú bűnelkövetők megítélése a büntető igazságszolgáltatásban, különös tekintettel a javítóintézeti nevelésre*. Budapest, Károli Gáspár Református Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar. p. 7-11. 11-12.

VÖRÖS VIVIEN IZABELLA (2016): *Javítható-e a javító?* Szeged, Szegedi Tudományegyetem, Juhász Gyula Pedagógusképző Kar, Kisebbségpolitika MA II. évfolyam, kari Tudományos Diákköri Konferencia dolgozat.

Internetes dokumentumok:

A Debreceni Javítóintézetéről röviden. Letöltés helye és ideje: <http://www.dji.hu/regi/ismerteto.html> 2017. március 20.

Az Aszódi Javítóintézet rövid története. Letöltés helye és ideje: <http://www.aszod-afi.hu/intezettortenet.html> 2017. március 20.

Az Emberi Erőforrások Minisztériuma Budapesti Javítóintézetének rövid bemutatása. Intézetünk múltja. Letöltés helye és ideje: http://www.bpjavito.hu/?page_id=256 2017. március 20.

Az intézet hagyományai és jelene. Letöltés helye és ideje: <http://leanynevelo.hu/az-intezmenyrol/hagyomany-es-jelen> 2017. március 20.

DR. LÉNÁRD KRISZTINA – RÁCZ ANDREA (2003): *A javítóintézeti nevelés, mint támogató intézmény dezintegrációs hatásai*. Rubeus Egyesület. Letöltés helye és ideje: http://rubeus.hu/wp-content/uploads/2013/09/21799_summary_javkut1.pdf 2017. március 20.

KEREZSI KLÁRA (2007): *Büntetve gondolni? A javítóintézeti nevelés helye a fiatalok büntető igazságszolgáltatási rendszerében*. Esély 2007/3. Letöltés helye és ideje: http://www.esely.org/kiadvanyok/2007_3/KEREZSI.pdf 2017. március 20.

SÓS INEZ (2006): *A javítóintézeti nevelés*. Szeged, Szegedi Tudományegyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Tudományos Diákköri Szemle. Letöltés helye és ideje: http://www.aszod-afi.hu/pdf/a_javitointezeti_neveles.pdf 2017. március 20.

Tansegédlet a büntetés-végrehajtási jog tanulmányozásához. p. 4. 9. 38-39.

Letöltés helye és ideje: <https://www.google.hu/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwi6xPmH-IrSAhWrNJ0KHa6FD-YQFggeMAE&url=http%3A%2F%2Fjogikar.uni-miskolc.hu%2Fdownload.php%3FfileName%3D%2FprojectSetup%2Ffiles%2Fbue%2Fbvjogjegyzet.pdf&usg=AFQjCNEvKrFJpB61pI8CiV6WHc4aISyTuw&bvm=bv.146786187,d.bGg> 2017. március 20.

1/2015. (I. 14.) EMMI rendelet a javítóintézetek rendtartásáról. Wolters Kluwer.

Letöltés helye és ideje: [http://net.jogtar.hu/jr/gen/getdoc2.cgi?dbnum=1&docid=A1500001.EMM&cel=P\(28\)B\(1\)](http://net.jogtar.hu/jr/gen/getdoc2.cgi?dbnum=1&docid=A1500001.EMM&cel=P(28)B(1)) 2017. március 20.